

Alexander Grushevsky “aydın kişi” konusunu derinlemesine incelemiş yazarlardan biridir. Yapıtında, **aydının tanımını yaparken**, okumuşluk ya da bilginlik ya da çağdaş görüşlülük gibi veriler yanında, bir de asıl kendi kendini aşabilme, sürekli şekilde gelişebilme, yaratıcı yaşam kuralları edinebilme, sınırsız şekilde hoşgörüyü yönelebilmeye, insanlığa reva görülen haksızlıklara, baskılara, zorbalıklara, eşitsizliklere, sömürmelere ve her türlü şiddete ve kısacası insan şahsiyetinin haysiyetini zedeleyen her şeye karşı isyan geleneğini “huy” haline getirme zorunluluğunu öngörür.

Şu bir gerçektir ki, akılcı bilim denen şey, din ve dogmacılık karşısında bağımsızlaştıkça her alanda ilerleme olmuştur: bilim bağımsızlaştıkça, din kuruluşuna karşı akılcı saldırılar artmış ve dinsel inançlar depreme uğramıştır. Buna rağmen din yok olmamış, fakat sadece kendi alanını ibadet sorunlarıyla sınırlayıp akıl ve zekâ gücünü kendi özgürlüğü ile baş başa bırakmıştır. Ve işte dine karşı girişilen eleştiriler ve yermeler sonucu olacaktır ki, Batı 18. yüzyılda Akıl Çağı’na ve uygarlık rayına oturmuştur. Bunu yapamayan ülkeler ise, bugün hâlâ ilkellikler ve gerilikler içerisinde yüzmekte ve ellerini Batı ülkelerine açmış dilenmektedirler.

Biz aydınlar, yetersiz kişilerin ilkel saldırılarına uğramak, hatta yok kılınmak pahasına da olsa, bu tepkiyi gösterebilmeli ve akıldışlıkları halkın önünde sergilemeli, eleştirebilmeliyiz. En asil görevimiz, halkı artık din sorunlarının eleştirisine tahammül edebilir ve hatta katılabilir kerteğe getirmektir.

Eskiden kalma bir miras olarak “**Batı**” sözcüğü, şeriatçının anladığı kavram doğrultusunda “gavur dünyası” karşılığı olarak kullanılır. Osmanlı yazarlarının kaleminde “gavur” sözcüğü Batı’yı hakir görmek için iş görürdü. Aşık Paşazade ya da Naima gibi... tarihçilerin kitapları hep bu sözcüklerle doludur. Şairler şiirlerini hep bunlarla donatmışlardır Çünkü Kur’an’a göre yeryüzü, Müslümanların yaşadıkları yerler (yani Dar- ül İslam) ile, Müslüman olmayanların (Hıristiyanların, Yahudilerin vs... yani gavurların) yaşadıkları yerler (yani Dar- ül Harb) olarak iki bölüme ibaret ayrılmıştır. Ve yine Kur’an’a göre Müslümanların (Dar- ül İslam’ın), Müslüman olmayanları (Dar- ül Harb’i) düşman bilip ‘din İslam oluncaya değin’ onlara karşı (cihad) halinde bulunması koşuldur (Tevbe Suresi, ayet 29) Yine Kur’an’ın Maide Suresi’nin 51. ayetinde, ‘*Ey inananlar, Yahudilerle Nasranileri dost edinmeyin Sizden kim onları dost edinirse şüphe yok ki, o da onlardandır*’ diye yazılmıştır.

Afrika ve Asya’ya ve diğer bölgelere yayılmış bütün **Müslüman toplumların ortak özelliği**, şeriat dışında “gerçek” bulunmadığı inanişine saplanmışlık, akılcılığa ve çağdaş düşünceye yabancılaşma, farklı inançlara ve özellikle Batı dünyasına ve Batı uygarlığına düşmanlık, geçmişten kalma geleneklere körü körüne bağlılık, yaratıcı zekâdan ve özgür düşünme gücünden yoksunluk, her alanda geri kalmışlık ve yoksulluk, “pejmürde” ve “müptezel” yaşamlara alışmışlık ve asıl acıklısı, insan varlığına, insan sorunlarına ve insan haklarına saygısızlıktır.

Batı dünyasının toplumlara, her ne kadar dinsel inançları ve gelenekleri sürdürmekle beraber, akılcılığı bütün bu değerlerin üstüne çıkarabilmişlerken ve insan sorunlarını akıl rehberliğiyle çözümlerlerken, İslam toplumları henüz böyle bir aşamaya yönelememişlerdir. Bu ülkelere hakim olan zihniyet gereğince, insan sorunları ön planda tutulmaz; ön planda tutulan şey, “Tanrı” ve “Peygamber” sorunlarıdır. Kutsal ve önemli olan tek şey “Tanrı”dır, “Peygamber”dir. İnsan yaşamıyla ilgili hiçbir şey akıl verilerine göre ele alınmaz; Tanrı ve Peygamberden geldiği kabul edilen emirlere göre ele alınmaz; Tanrı ve Peygamberden geldiği kabul edilen emirlere göre ele alınır. Çünkü İslam dünyası henüz “akıl çağı”na girmiş değildir; “hümanizma”ya yönelmiş değildir. Batı dünyasının yüzyıllar önce ulaştığı “aydınlanma” devrimlerini geçirmiş değildir. Bundan dolayı gerilikler içerisinde.

İnsanlığın yetiştirdiği **ilk gerçek aydının Akhnaton** olduğu kabul edilir. Milattan önce 1375- 1305 yılları arasında yaşamış olan Akhnaton, eski Mısır firavunlarından. Yaşamı boyunca tüm insanlığa yararlı en asil fikirlerin yaratıcısı ve savunucusu olmuştur.

Temsil ettiği nitelikler arasında; insan varlığının kutsallığına ve aklın üstünlüğüne iman; insanlığın sefalet ve acılarına akılcı yollarla çözüm bulma azmi; ırk, cins, inanç ve safir farklara bakmaksızın tüm insanları sevgi kaynağında birleştirip dünya kardeşliği duygularını canlandırma amacı; insanlığın kurtuluş adına her fedakârlığı ve her tehlikeyi göze alma kararlılığı ve buna benzer emsalsiz değer ölçüleri yer almıştır. “Korkutucu Tanrı” fikrini ilk kez tanımlayan ve Tanrıyı bütün insanlar için “ortak sevgi kaynağı” niteliğinde kılan ve böylelikle insanlığın sınırsız bir gelişme olasılığına kavuşması yolunu böylelikle insanlığın sınırsız bir gelişme olasılığına kavuşması yolunu açan ilk insan o’dur.

Akhnaton’a göre Tanrı “Emredici” ya da “Diktacı” ya da “Korkutucu ve İntikamcı” filan değil, aksine insanlara düşünce ve davranış serbestisi tanıyan ve onları kendinde, yani “Sevgi” kaynağında birleştiren bir güçtür. Ve yine Akhnaton’a göre din denilen şey, şekilcilikten ibaret olmamalıdır: Örneğin dua etmek, kurban adamak, oruç tutmak ya da gökten indiği söylenen emirlere körü körüne uymak demek, dindarlık sayılmamalıdır. Din anlayışı, ona göre, sadece ve sadece gerçeklere tapma geleneğinden ibaret olmalıdır. Denilebilir ki, **din anlayışını şekilcilik dışında görebilen** ilk insan Akhnaton olmuştur. Kendi halkını da bu yönde etkilemeye çalışmış ve gerçek dindarlığın dikhakçı olmak, insanca davranmak olduğu fikrini aşılama uğraşmıştır. Kendi zamanına gelene dek dinsel gelenek şeklinde benimsenen kurban kesimini (insan kurban etmek dahil) Akhnaton yasaklamıştır. Zevk için hayvan avına çıkmayı dahi önlemiştir.

18. yüzyıl düşünürlerinden Lessing’in şu izlenimi, aklın fonksiyonu konusunda gerçek aydın’ın tutumunu tanımlamaya yeterlidir: “...Şayet Tanrı karşıma dikilirse ve bir elinde tüm gerçekleri tuttuğunu ve diğer elinde de gerçeklere götüren aracı bulundurduğunu söyleyerek bana – ‘seç bunlardan birisini-‘ dese, büyük bir meclubiyetle ben O’na –‘Ey Tanrım, sen bana gerçeklere götüren aracı ver, diğer elinde tuttuğun gerçekleri kendine sakla-‘ derdim”. Lessing’in bu sözleri, **Tanrı’nın elindeki hazır gerçekleri almaktansa, gerçeği araştırıp bulmak ve ortaya koymak isteyen gerçek aydın’ın akılcılığını sergiler.**

Geriliğin ve ilkelliğin simgesi, gelenekselliktir; daha doğrusu, akıl süzgecinden geçirilmemiş geleneklere körü körüne teslimiyettir. “Geleneksellik” dediğimiz şey, ister sosyal, ister ahlaksal alanda olsun, şu ya da bu şekilde yerleşmiş kuralların ve inanışların, tekrarlana tekrarlana “değişmezlik” ve adeta “kutsallık” niteliğini kazanması demektir. Böylesine kökleşmiş kurallar ve inanışlar, yaptırım gücünü, akıl kaynağından değil fakat çevrenin inanç zorlamasından alır. Bundan dolayıdır ki, bu tür gelenekselliğe karşı durmak güç ve hatta tehlikelidir.

Tarihte hiçbir ülke ve hiçbir toplum bakımından “askeri başarılar” ve “toprak ve arazi işgalleri”, tek başına “uygarlık” ölçüğü sayılmamıştır. Ne yazık ki, ne bu dönemde ve ne de daha sonra, müspet akıl ve özgür düşünce temsilcisi sayılabilecek insanlar yetiştirememişizdir. Aksine, dogmalara saplı ve akılcılıktan yoksun ve böyle oldukları için toplumu da kendileri gibi akılcılığa düşman Ebu’s –suud gibi “efendileri” yüceltmüşüzdür. Bu yüzdendir ki, askeri bakımdan o en güçlü sayıldığımız 240 yıllık süre içerisinde bile 35 savaştan 17’sini kaybetmiş olmamıza ve çöküş dönemine yönelişimizin başlangıcı olan Karlofça’yı (1699) ve Pasarofça’yı (1718) imzalamış bulunmamıza ve bu arada Rusya ile yaptığımız on üç savaşın on ikisinden yenik olarak çıkmış olmamıza rağmen kendi kendimize, “Nedir bu felaketin sebebi?” diye sormamışızdır. Atatürk’e gelinceye kadar da aklımızı başımıza toplayıp bir çıkış yolu aramamışızdır. Her şeyi kaderciliğe bağlamış ve “Tanrının dediği olur” diyerek teselli bulmaya çalışmış ve “Şeriatın özü’ne dönmek ve Kur’an’ı aynen izlemekle” her şeyin düzeleceğini sanmışızdır.

Müslüman ülkeler içerisinde en ileri kertede olduğu kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti’nde Diyanet İşleri Başkanlığı’nca yayımlanan bir dergide, üniversite mezunu bir yazar, müspet ilim yerine Kur’an’da yer aldığını ve örneğin dünyanın güneşten kopması ve göklerin ve yeryüzünün yaratılması olaylarının ve bununla ilgili “Laplace teorisi”nin Kur’an’da el- Enbia Suresi’nin 30. ayetinde bulunduğunu kaygusuzca söyleyebilmektedir.

Batı'da her türlü bilimsel gerçeklerin Kutsal Kitap'ta yattığı şeklindeki inanışların egemen olduğu bir dönem olmuş, fakat Batılı aydın bu inanışları akıl silahı ile yıkabilmiştir.

Oysa ki koca bir İslam tarihi boyunca hemen hiç kimse çıkıp da **Kur'an'ın bilimsel ve ahlaksal gerçeklerin kaynağı olmadığını** haykıramamıştır; bir tek insan çıkıp da, akıl ve ahlak verilerine ve insanlar arası sevgi ve kardeşliğe ters düşen şeriat emirlerine (örneğin "*Müşriklerin öldürülmelerini*" ya da "Ehl-i Kitab"a, yani Yahudilere ve Hıristiyanlara "Cihad" açılmasını ya da köleliği vs. öngören hükümlere) karşı sesini yükseltmemiştir. Buna karşın Batı'da, hemen her yüzyıl itibarıyla nice aydınlar, Tevrat ve İncil ve diğer din kitaplarında yer alan bu tür hükümlere karşı amansızca dikilmişlerdir.

Bir tek insan çıkıp da şeriat hükümleri arasında Tanrının yüceliğiyle bağdaşmayan, insan şahsiyetinin haysiyetiyle uyuşmayan hükümleri akıl ve vicdan süzgecinden geçirmemiştir. Bir tek düşünür çıkıp da Muhammet'in çoğu zaman olumsuz nitelik taşıyan yaşamlarını eleştirmemiştir.

Kuran'da, rızık'ın Tanrıdan geldiği, Tanrının dilediği kişilere azla sermaye verdiği ve fakat gelecek dünyalarda yoksulların zenginlerden fazla itibar görecekları ve cennete zenginlerden önce gidecekları belirtildiği içindir ki, yoksulluğun fazilet sayılması bir gelenek olmuştur.

Ortaçağın bir özelliği "dogmacılık" (yani din kitaplarındaki verileri mutlak gerçek bilme geleneği) ise, diğeri de "İskolastikçilik"tir; yani bilim otoritesi olarak kabul edilenlerin söyledikleri dışında gerçek olmadığına ve özellikle Eski Yunan kaynaklarının yanılmazlığına inanmıştır. "İskolastikçilik" aslında, dogmacılığa karşı bir tepkidir ve Batı dünyasının bilimsel şahlanmasını sağlayan adımların atılmasına yol açmıştır.

Eski Yunan bilimlerine ve felsefesine olanak yaratan düşünce sistemi, bilindiği gibi, diyalektik metoda dayanır. Bu metot "Bilimsel gerçeklere akılcı araştırmalar ve tartışmalara ulaşır" formülünü ve "Tez" ve "Antitez" çatışmasından "Sentez" doğacağı inanışını kapsar. Bu usul Eski Yunan'a özgü iken Hıristiyanlığın devlet dini olmasıyla terk edilmiş ve yerini "Her gerçek kutsal kitapta vardır" geleneğine, yani "dogmacılığa" bırakmıştır.

Ahd- i Atıyk, Yahudilerin Tanrı anlayışını ve **Ahd- i Cedid**, ise İsa'nın tanımladığı Tanrı anlayışını yansıtır.

Beşinci yüzyılda dinsel dogmalara karşı çıkan ve "Gerçeklere ancak akıl yolu ile erişilir" diye konuşan ve irade özgürlüğüne inanmış olarak kader felsefesine meydan okuyan düşünürlerden biri **Pelagius'tur (İS 400)**

"Günah" denen şeyin din kitaplarında söylendiği gibi Adem ve Havva'dan kalıtım yolu ile geldiğini kabul etmez. Ona göre "günah", "iyi" ile "kötü"yü birbirinden ayırma yeteneğine sahip kişinin kendi iradi davranışlarından doğar. Kişiyi suçlu ya da suçsuz yapan şey, Tanrı yazgısı değil ve fakat kendi iradi davranışlarıdır.

Ortaçağ Batı'sı, o en karanlık sayılan yüzyıllar içerisinde dahi akıl rehberliğinde yürümeyi meziyet bilen ve örneğin "Din hükümlerini, düşün gücüne sahip aklın eleştirisinden geçirmek şarttır" diyen nice aydınlar yetiştirmiştir. **Scotus Erigena (İS 833- 880)** bunlardan biridir.

Erigena, Hıristiyanlığın temel verilerini akılcı eleştiriden geçirir ve akla ve mantığa ters bulduklarını elemek ister. Örneğin "Kutsal Kitap" ta, Tanrının bazı insanları cehenneme ve bazılarını cennete atacağına dair olan hükümlerin akla yatkın olmadığını ve bu itibarla **cehennem ateşine atılmanın ya da cennet ödülleri kavuşmanın "vicdan muhasebesi" demek olduğunu** ve din verilerini sembolik yönleriyle ele almak gerektiğini belirtir.

Pierre Abelard (İS 1079- 1142); "Gerçeklere akıl yolu ile erişilir; din verilerini akılcı temele dayatmak gerekir. Ancak bu surettir ki din kitaplarındaki akla ve vicdana ters düşen hükümler giderilebilir. Tüm insanlar arasında sevgiyi ve kardeşliği sağlayabilmek için 'Korkutucu ve Keyfi' Tanrı fikri yerine "İyilik Tanrısı" fikrini yerleştirmek gerekir" diyebilen bir düşünürdür.

Abelard, insanlık bakımından sakıncalı bulduğu din emirlerine (örneğin köleliği, kaderciliği, eşitsizliği, hoşgörüsüzlüğü vs. öngören emirlere) karşı “akıl ve vicdan” adına isyan etmiş, sesini yükseltmiştir.

Akla ve mantığa sığmayan din hükümlerine karşı savaşmanın dinsel ve ahlaksal bir görev olduğuna inananların en ünlülerinden biri **Erasmus’tur (1469- 1536)**. Koyu bir Hıristiyan olmasına rağmen İncil dışında düşünmenin ve akıl rehberliğinde iş görmenin Tanrıya karşı gelmek olduğunu savunmuştur. Her vesile ile tekrarladığı söz şudur: “Özgür şekilde düşünme olasılığına sahip olmayan insan, insan değildir”.

1525 yılında yayınladığı De Liberto Arbitrio adlı yapıtı, özgür iradeye sahip olmanın önemini belirtir. Erasmus’a göre, Tanrı insana akıl vermiştir ve fakat bu akılı “atıl” (işlemez) şekilde kalsın diye vermemiştir; yaratıcı şekilde iş görsün diye vermiştir.

16. yüzyılın en önemli simalarından biri de, her insanda “ilahiliğin” özünü bulan, aklın sınırsız gelişirliğine inanan ve toplum yaşamlarındaki eşitsizliklerin ve kötülüklerin “insan varlığına güven ve sevgi” yolu ile giderilebileceğini savunan **Giordano Bruno’dur (1548- 1600)**. Ona göre düşünme gücüne sahip her insan için “Tanrı” demek “iyiliğin” ve “gerçeğin” ta kendisi demektir ve bu şekilde “Tanrı” her insanda kendisini gösterir: Yeter ki aklın özgürlüğü sağlanmış olsun. Bundan dolayıdır ki, akıl rehberliğinden hareketle her şeyi “şüphe” ile karşılamak, her geleneği ve her otoriteyi kenara atmak ve hiçbir zaman “mutlak gerçeğe” erişilmiş kanısına kapılmamak gerekir.

Tüm yayınlarında genel olarak savunduğu şu olmuştur ki, “iman” yolu ile ilim yapmak mümkün değildir; bilimsel araştırmalara başlarken o alanda “gerçek” diye bilinen ne varsa her şeyi şüphe ile karşılayıp tekrar ele alıp eleştirmek ve Tanrı sözleri diye öne sürülen şeyleri bile akıl eleğinden geçirmek gerekir.

17. yüzyılın büyük dehalarından biri de **Descartes’tir (1596- 1650)**: “Hiçbir şeyi mutlak gerçek olarak kabul etmem, her şeyi şüpheli gözle eleştiririm” şeklindeki sözleriyle “Akıl Çağı”nın babalığını yapanlardandır. Söylememe gerek yoktur ki, “her şeyi şüpheli gözle” (kuşku ile) inceleme özlemi, “Tanrı sözleri” şeklinde kabul edilen “Kutsal” kitaplara (örneğin İncil’e) karşı güvensizliğin ta kendisiydi.

Voltaire (1694- 1778): insanlararası düşmanlıkların, saldırganlıkların ve her türlü bağınazlığın “akıl” denen doğa nimetine değer vermemekten ve akılcılık yerine imancılığa yönelmekten doğduğunu bildiği içindir ki, akılcı gelişmeyi engelleyen her şeye karşı amansız bir savaşım vermiştir. Din adamlarının varlığına karşı cephe almasının nedeni ise, insan aklının sınırsız gücüne olan inancındandır: “Nerede ki akıl özgür ve egemen durumdadır, orada din adamına yer olmamalıdır” derdi.

Din adamlarına ve “Kutsal” kitapların akıldışılıklarına karşı en şiddetli saldırılarda bulunanlardan bir de **Thomas Paine (1737- 1809)** adına ünlü bir İngiliz yazardır. Aslında ne Tanrıyı inkar eden ve ne de dinsizliği seçen bir kimsedir Thomas Paine. Aksine Tanrı fikrine herkesten fazla inanır ve Tanrıyı herkesten fazla yüceltir. Fakat inandığı ve yücelttiği Tanrı, “Kutsal” kitapların tanımladığı Tanrı değildir; çünkü bu kitaplarda yer alan “Tanrı” tanımı, müspet akla ve ahlaka ters düşen bir tanımdır. Oysa ki Thomas Paine, “Kutsal” bilinen bu kitapların Tanrı sözleri olduğunu kabul etmez; ona göre “Kutsal” kitap denen şey vicdan sesidir ve bu sese uymak dindar olmak için yeterlidir; çünkü bu ses insanı, insan sevgisine erdirtir. Şöyle der: “Tek bir Tanrı’ya inanıyorum ve birden fazla Tanrı olabileceğini düşünemiyorum. Bu yeryüzü yaşamlarının dışında da mutluluk olacağına inanıyorum. Fakat insanların eşitliği fikrine bağlıyım. Din kuruluşunun başlıca amacının tüm insanları mutlu kılmak, hiçbir ayırım gözetmeden onlara karşı sevgi, hoşgörü ve şefkat ile davranmak olmak gerektiği kanısındayım...”

Ona göre asıl kutsal olan ve tapılmak gereken şey, insan aklı’dır. Bu nedenle Thomas Paine, kendi aklını “kendi kilisesi” niteliğinde bilirdi.

Öte yandan “**Kutsal**” kitapların (İncil’in ve Tevrat’ın) aslında Tanrı sözleri olmayıp, insanların kendi kafalarından uydurdukları şeyler olduğunu açıklarken, bunların aynı zamanda yanlışlarla dolu olduğunu hatırlatırdı: “Size şimdi (Tevrat’ın) Musa tarafından

Tanrının ağzından çıkmış sözler olarak kaleme alınmadığını ve hatta onun zamanında dahi yazılmadığını, onun yaşadığı dönemden çok sonra, başkaları tarafından uydurulduğunu ortaya vuracağım” diyerek Tevrat’ı hallaç pamuğu gibi atmıştır. Aynı yanlışların ve akıldışılıkların Ahd-i Cedid (İncil) için dahi söz konusu olduğuna işaretle (örneğin Matta’ya göre İncil’de) Davut ile İsa arasında 28 kuşak bulunduğunun yazıldığını, oysa ki Luka’ya göre bu sayının 43 olarak açıklandığını ve yine Meryem’in bir ruh tarafından hamile bırakıldığına ve İsa’nın babasının Tanrı olduğuna dair hükümlerin yalana dayandığını, ya da Pavlus’un Korintoslulara hitaben yaptığı konuşmanın saçmalıklardan oluştuğunu ve bütün bunların sadece insanların kafalarını karıştırmak için işe yaradığını, cenaze törenlerindeki çan sesleri kadar anlamsız olduklarını ve falcıların ya da ayaktakımı insanların, anlamını hiç anlamadan ve şuradan buradan toplayıp ortaya vurdukları şeylerin, bu din kitaplarında yazılanlardan çok daha iyi, çok daha anlamlı sayılacağını belirtmiştir.

Hıristiyan dinini ve daha doğrusu genel olarak din kuruluşunu temelden sarsabilecek bu tür görüşleri en büyük bir medeni cesaretle ortaya koyan Thomas Paine hakkında **Napolyon Bonapart’ın** değerlendirmesi şudur: “Yeryüzünün her bir kentine, Thomas Paine’in saf altından yapılmış heykelinin dikilmesi gerekir.”

Danimarkalı Kierkegaard’ın felsefe alanında yaptıklarını, İngiltere’de **Darwin (1809- 1882)** bir başka şekliyle yapmaktaydı. Origine of Species adlı yapıtıyla, insan denilen varlığın, din kitaplarında anlatıldığı gibi “balçuktan” ya da “topraktan” vs. yapıma olmayıp uzun bir “evrim” (gelişme) sonucu ve fizik kanunları gereğince bugünkü şeklini aldığını söylerken sadece Tanrı inanışına en büyük darbeyi indirmekle kalmıyor, aynı zamanda medeni cesaret ve bilimsel dürüstlük örneklerinin en güzelini ortaya vuruyordu. Din kitaplarının bilimsel gerçeklere ters düştüğüne ve bu kitaplara ilim yapılamayacağına inanmış olarak yakın bir arkadaşına yazdığı mektupta şöyle der:

“Sen bir ilahiyatçısın, ben ise Doğa kanunlarıyla uğraşan bir bilginim. Bu iki alan, birbirlerinden farklı ve ayrı şeylerdir. Ben olayları araştırır ve bilimsel gerçekleri keşfetmeye çalışırım; fakat bunu yaparken İncil’e bakmam ve dayanmam ve bu tür kitaplarda söylenenlere aldırım...”

Tevrat ve İncil’in eski çağlardan kalma efsane ve hikayelerle dolu olduğu hususu, 19. ve 20. yüzyıl boyunca yapılan arkeolojik kazılarla ve tarihi araştırmalarla kanıtlanmış gibidir. Örneğin Musa’nın bir sepet içerisinde Nil nehrine bırakılması ve sonra Mısır Firavunu’nun karısı tarafından bulunup saray’a alınması ve sarayda yetiştirilmesi ile ilgili olarak Ahd- i Atıyk’ta anlatılan ve Tanrının ağzından çıkmış gibi tanımlanan olayların, aslında Babilonya döneminden kalma hikayeler olduğu ya da Asuriler ve Kaledonyalılar döneminden kalma inanışlar olup bu hikayelerin ve inanışların Yahudi kalemlerinde şekil değiştirdiği ve Tanrı sözleri kılığına sokulduğu, hep bu kazılar ya da diğer araştırmalar sonucu anlaşılmıştır.

Yine aynı şekilde Tevrat’ta “**On emir**” diye belirlenen hükümlerin Babilonya’da uygulanan kanunlardan kalma şeyler olduğu ve daha sonraki bir tarih itibariyle Yahudi din adamları tarafından “Tanrının Musa’ya verdiği emirler” şeklinde gösterildiği de tarihi kazılarla anlaşılmıştır.

Sigmund Freud, seksen yaşındayken yazdığı ve Musa ve Tektanrıcılık başlıklı kitabında, Musa ile ilgili olarak Tevrat’ta yer alan hikayelerin tamamen yanlış ve uydurma olduğunu ve “Tektanrı” fikrini yerleştiren ilk peygamberin Musa olmadığını, bu fikrin Musa’dan (eğer Musa diye bir kimse var idiyse) çok önce, eski Mısır firavunlarından Akhnaton zamanında ve onun tarafından yerleştirildiğini ve daha sonra Yahudi din adamlarının, Akhnaton’a ait bilgileri Musa’ya mal ettiklerini ve yine Yahudilerce “Tanrı” diye tanımlanan Yahve’nin (“Yehova” diye bilinir), çok eski dönemlerde “şer temsilcisi” diye kabul edilen “tanrıça” dan başka bir şey olmadığını açıklamıştır.

Batılı aydın, Hıristiyanlığın daha ikinci yüzyıldan itibaren ve örneğin **Marcion** gibi ilahiyatçıların gayretleriyle, “Kutsal” kitaptaki olumsuzluklara karşı başkaldırmıştır. Ahd- i Atıyk’ta belirlenen “gaddar”, “korkutucu”, “keyfi” ve “insanları birbirine saldırtan” Tanrı anlayışına karşı çıkmışlar ve Tanrıyı sevgi kaynağı şeklinde tanımlamışlardır. Beşinci yüzyılda **Pelagius** gibi düşünürler “Kutsal” kitapların akla ve mantığa aykırı yönlerini sergilerken, ya da dokuzuncu yüzyılda **Erigena** gibi kimseler, İncil ve Tevrat’taki çelişkilere değinirken, ya da on ikinci yüzyılda **Abelard**’lar bu kitaplardaki Tanrı tanımını daha “insancıl” kılarken, ya da 13. yüzyılda **Bacon** gibi

bilim adamları din kitaplarıyla bilim yapılamayacağını söylerken, ya da 14. yüzyılda Marsilio Dubois ve John Ball gibi kalemler bu kitaplarda “mutlak gerçek” diye belirtilen şeylere meydan okurcasına konuşarak beş yüz yıl sonrasının siyasal hukuk anlayışının tohumlarını atarlarken, ve daha nice düşünür benzer çabalara yönelirken hep aynı amaca hizmet etmişlerdir.

15. yüzyıldan itibaren **Batılı aydın**, Hıristiyanlığın temellerini sarsıcı tartışmalara girişmekten geri kalmamıştır. Bir yandan Kilisenin “evrenselliğini” ve mutlak otoritesini çürütürken, diğer yandan “Kutsal” kitapta “Tanrı sözleri” diye yer alan hükümlerin yanlışlarla dolu ya da uydurma olduğunu kanıtlamış ve “peygamber” diye yüceltilen kişilerin yaşamlarındaki olumsuzlukları ortaya koymuştur. Bunu yaparken “Din duygularını zedelenir” ya da “Din elden gider” ya da “Toplum anarşiye düşer, devlet çöker” diye telaşa kapılmamış, ya da buna benzer iddiaları ciddiye almamış ve bu tür saçmalıklara inanmamıştır. Batı dünyası hem hümanist, hem akılcı ve hem de hümaniter aydın tipi yaratabilmiştir.

Ne acıdır ki, İslam dünyası bu tür aydın tipi pek yetiştirmemiştir; yetiştirdiği tip, günümüze dek, bilimin din karşısında bağımsız olmayacağına ve her ilmin kaynağının Kuran’da bulunduğu ve düşün gücünün şeriat ile sınırlandırıldığına inanmış olan (ya da öyle görünen) bir tip’tir. İnsanlar arası sevgi fikrine yönelik görünen örneklerle rastlamak mümkün ise de, “hümanist” ve “akılcı” tanımına sokulabilecek örnek pek çıkmamıştır.

Her ne kadar çoğu yazarlarımız İbn Arabi ya da Mevlana, ya da Yunus Emre gibi tasavvuf üstatlarını ve benzerini “hümanist” deymi ile tanıtırılarsa da yanlıştır. Çünkü bu düşünürler insan aklının egemenliğini ve özgür düşünceyi savunmuş değillerdir; “Tanrı” yerine “insan” sorunlarıyla uğraşmayı ön plana geçirmiş değillerdir.

İslam dünyasının, 8. yüzyıldan sonra ve daha doğrusu Emeviler ve Abbasiler zamanında yarattığı bir uygarlık vardır ki, çoğu kez yanlış olarak “**Arap uygarlığı**” diye anılır. Çok kısa süreli bu uygarlığın, yine çok yanlış olarak, “İslam” dininden doğma olduğu ve Ortadoğu’dan Kuzey Afrika’ya ve İspanya’ya kadar geniş bir sahayı kapsadığı ve vaktiyle Batı dünyasına ışık tuttuğu ve böylece Batı’nın “Karanlıklardan” kurtulup “aydınlıklara” çıkmasına, uygarlaşmasına yardımcı olduğu sanılır.

Ancak “Arap uygarlığı” ya da “İslam uygarlığı” diye bilinen bu uygarlığın genellikle bilinmeyen **iki yönü vardır ki**; bunlardan **biri**, “Araplar” tarafından değil fakat Arap olmayan unsurlar (genellikle “Türk”, “Acem”, “Hıristiyan”, “Yahudi” vs.) tarafından oluşturulmuş olmasıdır. Denilebilir ki Arab’ın katkısı hemen hemen hiç olmamıştır. Arap tarihinin tanınmış eleştircilerinden Philip Hitt’nin dediği gibi, Araplar şiiirden gayri hiçbir alanda yaratıcı olamamışlardır. Bu uygarlığa “**Arap uygarlığı**” adının verilmesi, yapıtların, genel olarak **Arapça yazılmış olmasındandır**.

Bilinmeyen **diğer hususa gelince**, o da İslam uygarlığının İslamın özünden (örneğin Kur’an’dan) doğma olmayıp, esas itibariyle İslama yabancı kaynaklardan (örneğin Eski Yunan’dan) çıkma olduğu ve bu kaynaklarla sağlanan verilerin çoğu kez İslamın özüne ters nitelikte olduğu ve asıl önemlisi “hümanizma” ögesinden yoksun bulunduğuudur.

“**Sayılar**” sistemini ve bugün hâlâ Batı’da kullanılan “Arabic” sayıları, İslam bilginleri Hint kaynaklarından gelme olarak Hint uygulamasından almışlardır. “Matematik” ilmini İslam dünyasına ilk sokan kişi İn Musa al- Hvari’dir ki, hem riyaziye hem de astronomi alanlarında salmış olduğu büyük ünü bu kaynaklara borçludur; Eski Yunan ve Hint matematiğinden fazlasıyla yararlanmıştır.

Ne ilginçtir ki, matematik biliminde önemli bir aşama yolunu açan “**sıfır**” (“**Zero**”) rakamı hakkındaki bilgilerin Araplar tarafından ortaya atıldığı ve Araplardan Hintlilere ve oradan da Batı dünyasına geçtiği sanılır; daha doğrusu böyle bir kanı yaratmıştır. Oysa ki tamamen yanlıştır. Nitekim bilimsel araştırmalar sonucu kesin olarak anlaşılmıştır ki, bundan iki bin beş yüz yıl önce Babilonya’da matematik sistemine “sıfır” işaret sokulmuş bulunmaktaydı.

Tıp alanına gelince: İslam dünyasının bu alanda da ar- Razı gibi, al- Haris İbn Kaldeah ya da İbn Sina gibi ve daha nice benzer üstatlar yetiştirdiği ve bunlar sayesinde tıpta başarılı adımlar attığı

doğrudur. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, İslam tıbbının oluşmasında rol oynayan bu bilginler, İslami kaynaklardan (ve örneğin Kuran'dan) yararlanmamışlardır; tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi, Eski Yunan'dan feyiz almışlardır. Kuran'a ya da Muhammet'in sözlerine uymuş olsalardı İslam'da tıp ilmi diye bir şey söz konusu olmaz, olsa olsa "tükürüklü ve tükürüksüz üfürükçülük" san'atı olurdu. Çünkü bu tür İslami kaynakların "sağlık", "hastalık", "hastalıkların tedavisi" ya da "temizlik" gibi konularda kapsadığı esaslar, akılcı bilimlerin reddettiği şeylerdir. Örneğin hastalık denen şeyin "Tanrı'dan gelme" olup "Tanrının izni" olmadan sirayet etmeyeceği, (özellikle "veba/taun" gibi öldürücü hastalıkların) insanlar arasında bulaşıcı olmayıp ancak hayvanlar arasında bulaşıcı olduğu, ya da hastalık ateşinin yüksek oluşunun günah dökmeye yaradığı ya da hastalık yüzünden ölen kimselerin "şehid" sayılacakları, ya da yiyecek- içeceğin içine sinek düştüğünde sineğin dışarıda kalan kanadını iyice yiyeceğin içine daldırmak gerektiği ve çünkü sineğin bir kanadında sevap diğerinde ise günah yattığı ve her iki kanadı yiyeceğe batırmakla sevapların günahları gidermiş olacağı, ya da hastalıkları tükürüklü ve tükürüksüz üfürükle ya da kızgın demir tutmak suretiyle ya da bal yutmak gibi kocakarı usulleriyle tedavi etmek gerektiği ya da buna benzer daha nice şeyler, hep Muhammet'in yerleştirdiği Kur'an ve hadis hükümleri olarak (ve bizzat kendi uygulamaları şeklinde) ortadadır.

Bu tür verilerin "tıbb" (tıp) ilimine temel yapılamayacağını söylemek abestir. Nitekim İbn Haldun bile, bütün cesaretsizliğine ve her şeyi şeriata uygunmuş gibi gösterme hevesine rağmen, kapalı bir dil kullanmak suretiyle, Muhammet'in bıraktığı esasların tıp ilimine ters düştüğünü ve daha doğrusu onun getirdiği bu esaslarla ilim yapılamayacağını anlatmıştır.

Felsefe. İslam dünyasına Muhammet ile girmedeği gibi Muhammet sayesinde de devam etmiş değildir. Çünkü felsefi düşünce, İslam'a, Muhammed'den çok sonra, yine Eski Yunan yapıtlarının Arapça'ya çevrilmesiyle girmiş sayılır. İslam dünyasında felsefe ile uğraşan bir tek düşünür gösterilemez ki, bu yapıtlara, özellikle Aristo'ya ve Eflatun'a başvurmadan iş görebilmiş olsun. Ünlülerden ar- Razi, al- Kindi, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd, İbn Haldun, İbh Akil ve diğerleri ve mu'tezile sınıfı hep bu kaynaklar sayesinde felsefeye yönelebilmişlerdir.

Öte yandan Gazali'nin "Kadın"ı haysiyetsiz kertelere indiren şeriat esaslarına bağlılığı görülmemiş bir şeydir. Bu esaslar arasında kadınların "aklen ve dinen eksik" olduklarını öngören hükümlerden tutunuz da "iki kadının tanıklığının bir erkeğin tanıklığına denk bulunduğu" ya da "uğursuzluğun kadınlarda ve at'larda" olduğuna ya da "namazı kat'eden şeylerin köpek, eşek ve kadın vs." olduğuna ya da "Cehennem Halkı'nın çoğunluğunun kadınlardan oluştuğuna" dair ve daha buna benzer nicelere varıncaya kadar insan şahsiyetinin haysiyetini yok edenler vardır. Bu hükümleri Tanrı'dan Peygamberden gelmiş gibi gösterip Müslüman kişinin beynine tıkmayı, Gazali en büyük bir marifet bilir.

Aristo- bilim ve Tanrı görüşleri: Aristo, tıpkı kendi zamanının diğer ünlüleri gibi, "bilim" denen şeyi ne din kitaplarında ve ne de din adamlarının kerametinde ve sözlerinde aramıştır. Onun indinde "bilim" denen şey, ancak ve ancak akıl rehberliği ve araştırma yolu ile bulunan gerçekler tümüdür. Ona göre, Tanrı, insanların yazgısını keyfi olarak çizmez ya da kişilere davranış çizelgesi vermez. "Yazgı" sorunu insanların kendi özgür iradeleriyle ve kendi davranışlarıyla saptadıkları bir sorundur. Buna karşılık Tanrı denen şey sevgi kaynağı demektir. Ve işte bu tanım yolu ile ki, Aristo, Tanrı kavramını, insanlar arasında düşmanlıklar ve savaşlar yaratan bir güç değil fakat aksine sevgi bağı sağlayan bir kaynak olarak görmüştür. Başka bir deyimle, "Tanrı" demek "Sevgi"nin kendisi demektir ve bütün insanlar bu kaynaktan çıkma şeylerdir, yani her bir insan Tanrıyı oluşturan bir zerredir. Tanrıya bu şekilde tanımladığı içindir ki, din adamları ve halk yığınları tarafından "dinsizlikle" suçlandırılmış, yuhalanmıştır. Eğer Büyük İskender gibi bir koruyucu bulamamış olsaydı, kuşkusuz ki bu saldırılar karşısında ömrü pek kısa olurdu.

İslam dünyasının geriliğinin başlıca nedeni, "aydın" diye bilinen Sınıfın "dogmacılık" ve "iskolastikçilik" gibi hastalıklardan kurtulup "Akıl Çağı" na çıkamamış olmasıdır.

Batılı aydın, akılcı verileri dinsel verilerin karşısına dikebildiği halde şeriatçı "aydın", tamamıyla aksine, Kuran'ı ve Muhammet'in sözlerini, akılcı verilere karşı adeta birer silah gibi

kullanmış ya da verileri, sanki Kuran'da zaten varmış gibi tanıtmış ve bu nedenle akılcı yoldan gerçekleri aramaya gerek yokmuş kanısı yaratmıştır.

Democritis (İÖ 460) – ki atom kuramının ilk bulucularından ve tıp ilminin ilk kurucularından sayılır- hastalıkların Tanrıdan değil mikroplardan (pislikten) geldiğini ve Tanrıya yalvarmakla değil, fakat sağlık kurallarına uymakla giderilebileceğini (ya da buna benzer akılcı gerçekleri) söyledi diye din adamlarının ve halkın saldırılarına uğramıştır. O dönemde kendisini anlayabilecek pek az kimse vardı ve bunlardan biri mümkün olmadığını ve ilahların emirleriyle ve din adamlarının uydurmalarıyla olumlu iş görülemeyeceğini belirtti.

İslam tarihi içerisinde Kuran'a karşı yapılan ilk eleştirinin sekizinci yüzyılda **Acaride** tarafından geldiği söylenir. Bilindiği gibi bunlar, Abd al- Karim İbn Acarrad adında birinin kurduğu mezhebin mensuplarıdır. Ortaçağ İslam dünyasının en ünlü tarihçisi diye bilinen al- Şahrastani'nin (1076- 1153) Milal va'l- nihâl adlı yapıtından öğrenmekteyiz ki, **Acaride taraftarları, Kuran'ın tüm olarak Tanrı sözlerinden oluşmadığını, bazı sure ve ayetlerinin "ilahî iradenin ürünü" sayılmayacağını** ve örneğin Yusuf Suresinin Tanrı'dan gelmiş gibi kabul etme olanağı bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. İddialarına göre bu Sure, Yusuf'un aşk maceralarını hikaye eden bir bölümdür; oysa ki Tanrı bu nitelikteki aşk hikayelerini Kuran'a sokmuş olamaz. Kuran'ın ilk inmiş şeklinde böyle bir sure yok iken bu bölüm sonradan eklenmiştir.

Denilebilir ki, **Atatürk**, siyaset adamı olma zorunluluğu içerisinde bulunmakla beraber, İslam hakkında ilk kez akılcı görüşler belirten bir kimsedir. Her ne kadar bazı çevreler, onun şeriat lehinde konuştuğunu ve örneğin "İslam en son, en mükemmel, en akla uygun, en tabii bir din'dir; Kur'an Kitab- i Ekmel'dir (eksiksiz ve her şeyi öngören bir kitaptır)" dediğini ve güya Türk milletini "şeriatın özüne ulaştırmak" istediğini ileri sürseler de, Atatürk'ün gerçek düşüncelerinden haberdar değildir.

Çünkü bir kere **Atatürk**, insanlık tarihinin din savaşları tarihi olduğunu, dinlerin hoşgörüsüzlük kaynağı bulunduğunu ve bütün musibetlerin din ve inanç aykırılıklarından doğduğunu bildiği içindir ki, bütün insanların dinlerini terk edip akıl ve sevgi kaynağında birleşecekleri bir dünya dini düşününe yöneltmişti.

Görülüyor ki Atatürk'ün ideal edindiği şey, bütün insanların dinlerini bırakıp insanlık sevgisinde buluşturmadır. Eğer şeriatçıların iddia ettikleri gibi şeriatın "en son, en mükemmel" din olduğuna inanmış olsaydı şeriatı vazgeçmeyi söz konusu yapmaz ve onu her yönü ile uygular. Kuran'ı devletin temel yasası yapardı: tıpkı Müslüman ülkelerin yaptıkları gibi.

Gerçekten de İslamın, İslam'dan gayri din ve inançta olanlara karşı tutumu incelenecek olursa görülür ki, Tanrı indinde tek bir din vardır ve o da İslamiyet'tir; İslam'dan başka bir dine yönelenler "sapıktırlar" ve onlara karşı düşmanca davranmak gerekir. Örneğin Kuran'da "Kesin olarak Tanrı katında din, yalnızca İslam'dır" (3 İmran 19) ya da "Bütün dinlerden üstün kılmak üzere peygamberini Kur'an ve Hak din (Müslümanlık) ile gönderen O'dur (48 Fetih 28) dendiğinden sonra: "İslam'dan başka dinlere rağbet edenler tam bir sapıklık ve ziyan içerisindedirler" (İmran 85) diye eklenmiştir.

Kuran'a göre, İslamdan gayri din diye bir şey esasen söz konusu değildir ve Yahudilere ve Hıristiyanlara gönderilmiş olan peygamberler hep "Müslüman peygamber" olarak gönderilmişlerdir. Onlara indirilen kitaplar (yani Tevrat ve İncil) hep İslami esasları kapsar olmak üzere verilmiştir. Başka bir deyimle, İbrahim'den İsa'ya gelinceye kadar gönderilmiş olan bütün peygamberler (örneğin İshak, Yakub, Musa, İsa vs.) hepsi de Müslümandır. Örneğin İmran Suresinde; "İbrahim ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Dosdoğru müslümandı..." (3 Al- i İmran 67) diye yazılıdır. (Diğerleri için bkz. Bakara 132, 133, 135; 136; Yusuf 37; Meryem 56, Enbia 85; Sad 48 vs.)

Al- Farabi (870- 950), İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük düşünürler arasında yer alan, Aristo'yu kendisine üstat sayarak akılcı felsefeye inanan ve fakat inandığını açığa vuramayan biridir. Türkistan'da Farab bölgesindeki bir kalenin Türk komutanının oğludur. Onun büyüklüğünü yapan şey, Eski Yunan kaynaklarından ve özellikle Aristo'dan ve Eflatun'dan feyiz alması ve onları

en anlaşılır bir şekilde tanıtmasıdır. Aristo'yu bu şekilde tanıtması sayesinde ki, İslam uygarlığı diye bilinen dönemin oluşumunda büyük katkısı olmuştur. Hem de öylesine ki, İslam dünyası Aristo'yu "Muallim al- Evvel" (yani "Birinci Öğretmen") diye ve Farabi'yi de "Muallim al- Sani" (yani "İkinci Öğretmen") diye adlandırmıştır.

"Tanrı" fikrini Aristo felsefesine bağlı olarak ele alan Farabi, insan varlığının Tanrı karşısında böylesine ezik durumda kılınmasına karşıdır; ancak, bu düşüncesini açıklama cesaretinden yoksundur. Medeni cesaret açısından gidebildiği en ileri nokta, Aristo'nun akılcı görüşlerini, herkesin kolaylıkla pek anlayamayacağı bir şekilde ve daha doğrusu "bilginler sınıfına" hitap ederek ve fakat kendi ağzıyla değil de yine Aristo'nun ağzıyla konuşarak nakletmeye çalışmak olmuştur.

Gazali, akılcılığa yönelttiği yermeleri ve buna karşılık gökten inme verileri ve özellikle Kur'an hükümlerini yüceltmelerini kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

Bilgi edinmenin iki yolu vardır: Beşeri eğitim ve ilahi eğitim. Bunlardan en güvenilir ve üstün olanı, ilahi eğitimidir. Vahiy yolu ile elde edilen bilim, akıl yolu ile edilen bilgiden daha değerlidir, çünkü Tanrıdan gelmedir. Muhammet akılcı yoldan hiçbir bilgi edinmemiş, her şeyi Tanrıdan öğrenmiş olup, onun ölümü ile birlikte vahiy yolu kapanmıştır. Bu itibarla Kur'an ve hadis kaynakları dışında bilim diye bir şey aramak ya da bu kaynaklar üzerinde tartışmak ve bunlara aykırı görüşler ortaya koymak, Tanrıya karşı gelmek olur. Kim ki gerçeklere akılcı yoldan... gitmek ister ya da Tanrı- Peygamber sözleri dışında... ilim yapmaya kalkarsa o mutlaka dinsizdir...

Gazali, bir yandan Aristo'yu ve onun yorumcularını (Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd vs.) hakir görür ve küçültürken, diğer yandan da onun çeşitli yapıtlarından nice fikirler çalmıştır. Tahafut al-Falasafiya adıyla yayımladığı kitabı, Aristo'nun Phisticks adlı yapıtından alınma görüşlerle doludur.

İbn Sina'ya (980- 1037) gelince, o da tıpkı diğerleri gibi, Eski Yunan'ın akılcı kaynaklarından yararlanmasına rağmen, şeriatın insan aklını dumura uğratan, çalışmaz hale sokan, kişi haysiyetini ve özgürlüğünü yok sayan yönlerine karşı akılcılığı kalkan olarak dikememiştir. Şeriat ile ilim yapılamayacağını ve akılcı felsefenin şeriat verileriyle bağdaşmadığını bildiği halde, bildiğini açıklama cesaretini gösterememiştir.

Mutezile Sınıfının Akılcılığa Yönelik Görünen Tutumu

İslamda Vasil İbn Ata ve Ambr b. Ubayd adındaki iki ilahiyatçı ile başladığı kabul edilen ve "**Mu'tezile**" diye bilinen bir düşünce okulu vardır ki, din verilerinin akıl kıtasına vurulması ve akla ters düşen hükümlerin yok sayılması eğilimlerini içerir. Bir bakıma islamın öngördüğü "iman" ilkelerine karşı direniş ve daha doğrusu bu ilkelere karşı "şüphencilik" anlamındadır. İslama göre Kur'an Tanrı'nın sözleri olarak kabul edildiği halde mu'tezile görüşüne göre "yaratılmış" bir şeydi.

İslama göre kişiyi doğru yola sokan ya da sapıran Tanrı olduğu halde, mu'tezile anlayışına göre Tanrı değil, kişinin bizzat kendisidir. İslama göre kişinin özgür iradeye sahip olması söz konusu olmadığı halde (çünkü mu'tezile görüşüne göre Tanrı'nın varlığı ve adaleti kişinin irade bakımından özgürlüğe sahip olmasında, yani kendi davranışlarının sorumluluğunda yatar; çünkü aksi takdirde Tanrı, kişinin yaptığı kötülüklerden, günahlardan ve kusurlardan olma durumundadır.)

Yine onlara göre Tanrı, keyfilik ya da kötülük yapmaz; istese de yapmaz, çünkü yüceliği buna engeldir. Bu görüşü savunmakla mu'tezile mensupları, Tanrıyı sorumluluktan ve suçlu durumda bulunmaktan kurtarmayı düşünmüşlerdir. Daha doğrusu şu inancı yerleştirmek istemişlerdir ki, **Tanrı insanlara iyi ve kötü yolları gösterir fakat gerisi kişiye aittir.**

Her ne kadar mu'tezile mensupları, Kuran'ın bazı ayetlerini öne sürerek, kişinin "doğru" yola girmek hususunda bir bakıma özgürlüğe sahip bulunduğu görüşüne yönelmiş görünseler de, bunu insana değer verdikleri için ya da halkı özgürlüğe kavuşturmak amacıyla yapmamışlardır; sadece Tanrıyı sorumlu durumdan çıkarmak için yapmışlardır. Yaparken de Kuran'ı, olduğundan farklı şekilde gösterme yolunu seçmişlerdir. Örneğin kişiyi, kendi davranışlarını ayarlamak hususunda özgür imiş gibi göstermek üzere, Kuran'ın Nahl Suresi'nin 9. ayetindeki şu tümceyi öne sürmüşlerdir: "Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir..." Yani anlatmak istemişlerdir ki, Tanrı

insanlara doğru yolu gösterir fakat bu yola girip girmemek kişiye ait bir iştir; eğer girmemiş ise sorumluluk Tanrıya değil kişiye aittir. Ne var ki, mu'tezile mensupları bunu yaparken, söz konusu ayetin sadece kendi iddialarına yararlı olan birinci kısmını almışlar ve fakat gerisini hasır altı yapmışlardır. Çünkü ayetin tamamı aynen şöyledir: "Yolun doğrusunu göstermek Allah'a aittir. Yolun eğri olanı da vardır. Allah dileseydi, hepinizi doğru yola iletirdi..." (16 Nahl 9.) Görülüyor ki "doğru" ya da "kötü" yola girmek kişinin özgür iradesine bağlı bir şey değildir.

Şeriat ülkeleri aydınları için din ile ilmin aynı şey olmadığını ortaya vurmak, ya da Kur'an dışında ilim aramak, ya da bilimsel gerçeklerin ancak akılcı usullerle ve tartışma ve deney yolu ile keşfedilebileceğini savunmak mümkün olmamıştır. Mümkün görünen tek şey "**Gerçeklere akıl yolu ile değil şeriat yolu ile gidilir**" formülüne sarılmak olmuştur. İlmin Kur'an'da yattığına inandıkları içindir ki, bilimsel eleştiri ve bilimsel tartışma ve deney olanağına dayalı laik eğitim sistemi diye bir şey yaratamamıştır.

Bu ülkelerin insanları bugün dahi Kuran'ı anlamadan ezberlemenin ve hafızlık etmenin fazilet olduğu inancı içerisinde yetiştirilirler. İnsan aklını gelişemez halde tutan şeyin "ezbercilik" olduğunu bir türlü keşfedememişlerdir. Kuran'ı eğitimin temeli bilip herhangi bir meslekte yetişmek için bu temelin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. İslam ülkeleri içerisinde laiklik ilkesini benimseyen tek ülke Türkiye olduğu halde, orada dahi din eğitimi zamanla ağır basmış ve çağdışı eğitim önem kazanmıştır.

1990'lar Türkiye'sinde Kur'an'ı ezbere okuma müsabakaları tertiplenmekte, başarılı öğrencilere ödüller verilmektedir.

Oysa ki, Atatürk'ün laik eğitim ile kalkındırmaya çalıştığı Türkiye, şeriat zihniyetinin ve eğitimin giderek artan etkisiyle gerileyip gitmiştir. Bu kötü gidişe karşı Türk aydınlarının genellikle yaptıkları şey, "Japonya gibi yapalım, Batı'nın sadece tekniğini ve ilmini alalım, gerisini bırakalım, örf ve adetlerimize ve dinimize bağlı kalalım" şeklinde konuşmak olmuştur.

Akden ve fikren gelişmenin şeriata saplanmak değil fakat insan beynini dinsel kölelikten kurtarmak olduğundan ve Japon aydınının bu yolu seçmiş bulunduğu habersiz kalmışlardır. Onlara şunu belletmek gerekir ki, Japonya, 19. yüzyıla gelinceye kadar, tıpkı diğer Asya ülkeleri gibi, geleneksel din baskısı yüzünden geri bir ülke idi.

Her türlü aşamanın ancak laik eğitimle sağlanabileceğine inanan Japon aydını, Batı'dan eğitici getirmek ve Batı'ya öğrenci göndermek suretiyle otuz milyona yaklaşan bir toplumu kısa bir süre içinde çağdaş kafa yapısına ulaştırmış ve köhne geleneklerle birlikte dinsel inanışlardaki olumsuzlukları ve yabancı düşmanlığını yok etmiştir. Bunu yaparken feodal düzenin kökünü kazımış ve toplumun yaşantılarını, giyim kuşamdan dinsel inanışlara varıncaya kadar bütün yönleriyle uygarlaştırmıştır. Denilebilir ki, Japon aydınının asıl büyük başarısı, bir yandan din adamlarının egemenliğine son verirken diğer yandan akılcılığı "liman"ın temeli haline getirebilmiş olmasıdır.

1972 yılında Japon Kültür Merkezi tarafından İngilizce olarak yayınlanan Japanese Religion adlı bir kitapta, (ki Japon yazarların yazılarından derlenmiştir) Japon halkının, laik eğitim sayesinde geleneksel din anlayışını terk edip uygar bir din anlayışına geçtiği açıklanmıştır. Bu yazılardan birinde şöyle denmektedir: "***Şu bir gerçektir ki Japon halkı artık geleneksel dine karşı çok az ilgi duymaktadır. Özellikle modern çağımızda sanayileşmenin ve şehirciliğin geliştiği bir ortamda Japonlar belli bir dine saplanmaktan kaçınmaktadır. Fakat bununla beraber, aynı zamanda dindardırlar.***"

Bu alıntının son satırlarında, yani "aynı zamanda dindardırlar" tümcesinde "biçimsel ve geleneksel dindarlık" değil fakat akılcı bir dindarlık anlatımının yattığı açıktır. İşte "***Batı'nın tekniğini alalım, gerisini bırakalım***" şeklinde konuşan ve kurtuluş yolunun imancılıkta yattığını sanan, din okullarının çoğalmasını ve din adamları sayısının artmasını gerekli kılan ya da

“Okullarımıza Gazali’yi getireceğiz” diye haykıran aydınlarımızın ibretle izleyecekleri örnek bu Japon örneği olmalıdır. Çünkü bu örnek şunu kanıtlamaktadır ki, şeriat kafası ile Kur’an kursundan geçmiş beyinlere, imam hatip eğitimiyle toplumu uygarlığa yöneltmek mümkün değildir. Tek yol, laik ve akılcı eğitim yoludur.

Semavi dinlerin (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet) hepsi kişiyi Tanrı elinde kader oyuncağı haline getirmişlerdir. Bu dinlere göre tüm yaratıklar gibi insan varlığının da yaşamı, alın yazısına bağlıdır. Fakat Batılı aydın, daha ortaçağda bile, kişinin iradi sorumluluğu konusunda kader felsefesine karşı dikilmiş ve kişiyi kader oyuncusu olmaktan çıkarıp kendi kaderinin yapıcısı durumuna sokmak istemiştir.

Oysa ki kadere körü körüne ve akılsız bir mutlaklıkla bağlanmışlık, İslam ülkeleri insanlarını, miskinlikler ve ilkelikler içerisinde eritmiştir. Tanrıya kulluk etmekten başka bir düşüncesi olmayan Müslüman kişi, kendi özgür iradesiyle hiçbir iş göremez yaratık haline gelmiştir. Bundan dolayıdır ki, İslam dünyası yüzyıllar boyunca yenilgilerden, geriliklerden hiçbir ders almamış, her felaketi talihsizliklere ya da Tanrı gazabına yormuş ve köhne geleneklerden bir türlü kurtulamamıştır.

Bu yaşam tarzını Müslüman halkların karakterine yerleştirilen güç, “ulema” diye bilinen sözüm ona aydın sınıflardan gelmiştir. Bu sınıf, elinde o etkin din aracı ile, “Tanrı dilediğini Müslüman, dilediğini kafir yapar, dilediğine bol, dilediğine az rızık verir vs.” şeklindeki sayısız din hükümleriyle halk yığınlarının beynini yıkamıştır. Bu emirlerle yetişen Müslüman kişi, **daha yataktan adımını atarken “Bismillahirrahim...” sözleriyle tüm davranışlarının sorumluluğunu Tanrı’ya ve kendisi de kara bir iman gücüne terk ederek yaşar gider.**

İslam ülkeleri içerisinde bu tür yaşamlar itibariyle en fazla kayba uğrayan, Türk’ler olmuştur. Ulema sınıfı, kaderciliği her türlü yeniliğe karşı düşmanlık aracı yapmış, her şeyi kader ve talih felsefesine vurmuş ve böylece toplumu, geriliklerinin nedenini bu felsefe dışında arayamaz hale sokmuştur. Bundan dolayıdır ki, Türk toplumu, kaba gücün geçerli olduğu bir dönemde elde ettiği zaferlerden ya da Batı’nın akılcılığı karşısındaki yenilgilerden ders almayı öğrenememiştir.

Örneğin Osmanlı döneminde Rusya ile yaptığımız savaşlardan on ikisini kaybetmiş olmamızın nedenlerinin akılsızlıktan doğduğunu düşünen görülmemiştir. Orduda yapılmak istenen reformların karşısına her daim Kuran’ı kalkan gibi kullananlar dikilmişlerdir.

Batı’da aydın, hemen her dönem itibariyle savaş fikrinin karşısına dikilmiş ve özellikle din adına yapılan saldırganlıkları ahlakiliğe aykırı bularak yermiştir. Oysaki İslam ülkelerinin aydınları için “Cihad” fikri, bütün devirler boyunca sonsuz bir yücelik taşımış ve savaş duygularını canlı tutmak, dinsel bir görev sayılmıştır. Kuran’daki “Cihad” emirlerini ve örneğin “Müşrikleri öldürün” ya da “Ehl-i kitab’a (Yahudilere, Hıristiyanlara vs.) karşı, kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın” şeklindeki hükümleri yeren olmamıştır. Din adına girilen saldırganlıkları, yağma ve talanları, yakıp yıkmaları, insanlığa aykırı bulan çıkmamıştır. Aksine en büyük bilgin ve düşünür diye bilinen kimseler, örneğin Farabi’ler, İbn Sina’lar, İbn Haldun’lar, İbn Rüşd’ler ve daha niceleri, koro halinde “Cihad”ı ve Tanrı yolunda kan akıtmayı hep fazilet bilmişler ve yüceltmişlerdir.

Evliya Çelebi, farklı inançta olanlara ve özellikle Hıristiyanlara ve Yahudilere “Gavur” gözüyle bakmayı, kin ve husumet beslemeyi ve “kafirlere” karşı cihad’a girişmeyi “fazilet” bilir. Seyahatname adlı yapıtında hep bu görüşleri işler. Çok dolaşmış ve çok yazmış olmasına rağmen fikren ve ahlaken gelişmemiştir. Çünkü beyni ve ruhu, çocukluğundan itibaren şeriat verileriyle yıkanmıştır. Tanrı ve peygamber sözleridir diye bellediği bu emirler ona, Dar-ül Harb’de yaşayanlara karşı düşmanlık beslemek gerektiği inancını aşılammıştır. Evliya Çelebi’nin bağnazlığının sınırları sadece “Gavur” düşmanlığı ile çizilmiş değildir. Seyahatname adlı kitabının hemen her satırında Hıristiyanlara ve Yahudilere karşı belirttiği düşmanlıklar yanında, bir de Şii düşmanlığı duyguları sırtır. Hatta Şiilere karşı beslediği kin ve husumet, “gavur” lara karşı beslediklerinden daha yoğunudur.

20. yüzyılın en ünlü tarihçilerinden **H.G. Wells**, “The Outline of History” adlı yapıtında, Davut’un hiç de iftihar edilecek bir şahsiyet olmadığını belirttikten sonra İncil’deki tutarsızlıkları ve

özellikle Matta ve Luka kitaplarındaki çelişkileri ve müspet ahlaka ters düşen şeyleri ortaya vurmuştur.

Thomas Paine ise, Meryem Ana'nın bakire olduğu halde İsa'yı doğurmuş olması olayını inanılmaz bir masal olarak tanımlar ve şöyle der:

“Beni rahatsız eden şey İsa'nın varlığı ya da yokluğu değil ve fakat İsa masalının uydurulmuş şeklidir... Ben bu tür aldatmalara karşıyım. İncil'de anlatıldığı kadarıyla bu masal iğrenç ve müstehcendir; çünkü masala göre genç kız (yani Meryem) Yusuf'la nişanlanmış beklerken Ruhulkudüs tarafından baştan çıkarılır... ve gebe kalır. Bütün bunlara rağmen Yusuf onunla evlenir. Böylece Meryem ve Yusuf, bir çatı altında karıkoca olarak yaşarlar ve kutsal ruh ile rekabet ederler. Bu anlatım İncil'deki öykünün anlaşılır dile sokulmuş şeklidir; ve bu şekilde anlatıldığında, bir tek din adamı tasavvur edilemez ki bundan utanç duymasın...”

Meryem hikâyesinin benzerine Eski Yunan mitolojisinde de rastlandığında işaret eden Paine şöyle devam eder: *“Bu hikaye... Jupiter ile Leda'nın aşklarına... ya da Jupiter'in aşk maceralarından herhangi birine benzemekte. Bu da gösteriyor ki Hıristiyan imanı, Putperestlikten kalma efsaneler üzerine bina edilmiştir...”*

İslam dünyası, akılcı ahlak adına savaşım veren, örneğin Batılı aydınının yukarıdakine benzer ahlak severliği doğrultusunda yürüyen aydın tipi pek çıkarmamıştır. Bir tek yazar, bir tek düşünür kalkıp da, Batılının yaptığı gibi, peygamber diye bilinen kişilerin, örneğin Musa'nın, Davud'un, Süleyman'ın ya da Muhammet'in yaşamlarını eleştirmeyi ve yermeyi denememiştir. Denemek şöyle dursun, fakat aksine bu kimselerin ve özellikle Muhammet'in her davranışını yüceltmışlerdir; hem de yüceltmek için sebep olmadığı halde. İslamın yetiştirdiği en ünlü yazar ve ahlakıyatçılar, Muhammet'in dini yaymak bahanesiyle giriştiği çete saldırılarını ya da savaşları, bu saldırı ve savaşlar sırasında ele geçirdiği esirleri öldürtmesini, ganimetleri ve kadınları bölüşmesini, özel yaşamı vesilesiyle yaptıklarını, örneğin oğulluğu Zeyd'in karısı Zeyneb'e aşık olup onunla evlenmesini, ya da buna benzer diğer olumsuz yaşamlarını hep Tanrı emrine uygun ve dolayısıyla ahlaki imiş gibi gösterip yüceltmışlerdir. Çünkü ellerindeki Kur'an onlara bütün bu işlerin Tanrı emriyle olduğunu bildirmiştir.

Tanrı aşkıyla “Ana-ı Hakk” diyerek “Vahdet- i vücud” düşüncesine sarılan al- Mansur al- Hallac gibi Sufiler, ya da “Putperest dahi olsan gel” diyerek güya farklı inançtakilere sevgi besler görünen Mevlana gibi düşünürler, ya da dinlerle alay eder görünen al- Ma'arri gibi şairler dahi insan varlığını, “Tanrının çomağının büklümü içinde yuvarlanan bir topuz, bir kul” olarak ya da Tanrıyı mutlak bir keyfililikle dinlediğini Müslüman ve dilediğini de saptıran ve sonra da bunları birbirine saldırtan bir Yaratan olarak tanımlamaktan geri kalmamışlardır. Şeriatın kişiyi “eziklikler” ve “mahviyet'ler” içinde tutan bu nitelikteki hükümlerine karşı ayaklanmamışlardır.

Daha başka bir deyimle, **şeriatçı aydınlar**, genel olarak Eski Yunan kaynaklarından ve özellikle Aristo'dan ve Stoik felsefe kurucularından yararlanırlarken, insancıl duyguları geliştirme yoluna sapmamışlardır. Farabi gibi dev düşünürler ya da İbn Sina gibi emsalsiz bilginler, ya da İbn Haldun gibi çağ üstü sosyologlar, ya da İbn Rüşd gibi olağanüstü zekalar ve daha niceleri, bütün okumuşluklarına ve Eski Yunan'dan yararlanmış olmalarına rağmen, insanlığa aşık davranışların temsilciliğini yapamamışlardır; yapmak şöyle dursun, şeriatın insanlığa ters düşen hükümlerini (örneğin “Kafire karşı savaşmayı- Cihad- öngören emirlerini ya da köleliği doğal bilen ya da kadını küçülten ya da kişiyi kul kertesine indiren ya da buna benzer hükümlerini) geçerli saymışlardır.

Batı dünyasının aydınlarıyla, İslam dünyasının aydınları arasındaki başlıca fark, asıl bu alanda, yani İnsan anlayışı konusunda kendisini belli etmiştir. Batılı aydın, Yunan felsefesinden ve Yunan akılcılığından yararlanarak insan değeri fikrini ve insan sevgisi ögesini geliştirirken, Batı'ya bu kaynakları tanıtan İslam düşünceleri, bu tür sorunlara karşı ilgisiz ve duygusuz kalmışlardır.

Hüseyn İbn Mansur al- Hallac (857- 922), Kendini “Kutsal” ve “Tanrı'nın sureti” gibi görür, ama insan haklarının kutsallığından habersizdir.

Tasavvuf'a dair yapıtlarından anlaşılacağı gibi, al- Hallac, Tanrı'yı kendi içinde duyan ve kendini O'nunla birlikte her yerde bulan bir kimsedir; Tanrı- Kişi ayniyeti fikrinin ve "Vahdaniyetçiliğin" en kararlı temsilcilerindendir. Kur'an'ın Bakara Suresinin 31- 33 ayetlerinde Adem için söylenenleri ele alarak kişinin Tanrı suretinde yaratıldığını, kişi ile Tanrının aynı şeyler olduğunu ve aynaya bakan kişinin, kendi kendisini Tanrıda görmüş olacağını söyler ve: "**Ana'ı Hakk**" ("**Ben Tanrı'yım**") diyerek kendinden örnek verir. "Şarap nasıl su ile karışık ise benim ruhum da onun ruhu ile birlikte karışmıştır" diye bu söylediklerini şu şekilde pekiştirir: "Susuzluğum içerisinde şarap kadehine yüzümü çevirdiğimde Kadehin koyuluğunda bir gölge gördüm, Senin (gölgeni)".

Tanrı ile kendisi arasında hiçbir aracı kabul etmez; öylesine etmez ki ne "mucize" dene şey, ne "Peygamber" ve ne de "kutsal" kitap onun indinde gerçek anlamda değer ifade etmez. "Tanrı sözleri" diye tanımlanan kitabı, eşine emsaline rastlanmaz bir şeymiş gibi görmez. Nitekim bir gün Mekke'de bir ahababı ile dolaşırken ahababın kendisine Kuran'dan ayetler okuması üzerine: "Buna benzer şeyleri ben de pekala yazabilirim" diye konuştuğu ve bu şekilde konuşması üzerine ahababının küfürler savurarak kendisinden uzaklaştığı söylenir.

İbadetin gereksiz olduğunu söylerken üç defa Mekke'ye hacca gitmek suretiyle herkesten ziyade o ibadette bulunmuştur. Kendisini Tanrı şeklinde görürken ve "sevgi" den söz ederken, asker kıyafetine girerek Keşmir'deki Putperest Hinduları ve Ma Şin mevkiinde bulunan Türkleri Müslüman yapmak için gönüllü bir "mücahid" olarak girmiştir.

Al- Hallac, insanlık uğruna ya da hak ve özgürlük adına hayatını feda etmiş değildir. Özlem duyduğu şey insanlığın fikren gelişmesi ve akılcı zirvelere erişmesi değildir; farklı inançlar arasında hoşgörünün yerleştirilmesi de değildir. Biraz önce değindiğimiz gibi, aslında bu kavramlardan tamamıyla habersizdir. Bütün istediği şey kendini Tanrı'da bulmak, O'na kavuşmaktır, hem de şehit edilmiş olarak. Nitekim 3. kez Kabe'yi ziyaretle haccı sırasında halka hitaben: "Allah benim kanımı sizlere helal etti, beni katlediniz; beni öldürmek Müslümanlara farz olmuştur; imdi hakiki bir din mücahidi gibi hareket edin, beni katlederek Allah yolunun hakiki mücahitleri olun ki ben de şehit olarak öleyim" diye konuştuğu söylenir.

Mevlana : "İnsanlık aşığı" ve "hoşgörü insanı" diye bildiğimiz **Mevlana**, sırf Kuran'a bağlı görünmek ve Muhammedi yüceltmek hevesiyle çoğu kez kendisinden hiç beklenmeyen görüşlere saplanmıştır.

Bu görüşleri arasında insan varlığını doğuştan kötü ve aşağılık bulan şeriat hükümlerini onaylamasından tutunuz da, kişinin insanlık değerini şeriat kıstasına vurmasına ya da şeriat adına girişilen savaşları ve Kuran'daki "Cihad" emirlerini kutsal bulmasına, farklı inançtadır diye babasının başını kesen kimseleri fazilet örneği saymasına, ya da kadın sınıfını aşağılatan zihniyeti alkışlamasına varıncaya kadar, akıl ve vicdan sahibi kimselere hiç de yaraşmaz nitelikte olanları vardır ki, başlı başına bir kitap konusu olmaya yeter. Burada pek kısa olarak bunlardan sadece bazılarını özetlemekle yetineceğiz.

Her şeyden önce şunu belirtelim ki, şeriata saplanmışlık yüzünden **Mevlana**, insan varlığını Kuran'daki tanımlamalara göre ele alır. Kuran'a göre insan, Tanrının sınırsız ve keyfi iradesine ve kaprislere terk edilmiş bir yaratık ve daha doğrusu özgürlükten, benlik ve şahsiyet duygularından nasipsiz bir Kuldur. Mevlana'nın anlayışına göre Tanrının bu keyfiliğinde "yücelik" ve insan varlığını bu kulluk durumunda ise "fazilet" yatar. Divan-ı Kebir'de şöyle konuşur:

"Allah'ım biz senin çomağın bükümünde içinde yuvarlanan bir topuz. Bazen onu senin rafına, bazen da bela tarafında sürersin. Kul ne yapsın? O mevlasına bazen şükreder, bazen de ah!eder, vaveyla eder. Bazen Leyla'yla hizmet eder, bazen Allah'ın mecnunu, sarhoşu olur... Bazen kalbi ilimle doldurur, bazen irfanı kalpten atar, bazen fazılı cahil, bazen de karanlığı ziya yapar..."

Görülüyor ki Mevlana, Kuran'ın Tanrı- kişi ilişkileri konusunda kapsadığı ayetlerden esinlenmiş olarak Tanrıyı azametli ve keyfi bir yaratan, insanı da O'na kul ve köle şeklinde tapmakla, her ne yaparsa da yapsın O'nu yüceltmekle ve O'nun keyfiliklerine sorgusuz sualsiz boyun eğmekle görevli bir zavallı "yaratık" olarak kabul etmiştir. Çünkü Kur'an bunun böyle

olduğunu kanıtlayan hükümlerle doludur. Bu hükümlere göre kişi, kuldur ve Tanrının (ve peygamberin) tüm emirlerine (velev ki bu emirler insafsız ve haksız nitelikte olsun) gözü kapalı şekilde, hiç sesini çıkarmadan, kafa tutmadan, tartışmadan yerine getirmekle sorumludur.

İnsanlık aşığı sanılan **Mevlana**, yeryüzünü “Müslümanlar” ve “Kâfirler” ayırımı içerisinde gören şeriat hükümlerine bağlıdır; islam adına girişilen savaşları, öldürmeleri ve cinayetleri beğenir.

“**Yine gel, ister kâfir ol, ister putperest**” diyerek insanları, sanki din ve inanç ayırımı yapmadan göğsüne basar görünen Mevlana, ne yazık ki her şeye rağmen gerçek hoşgörünün ne olduğunu pek bilmez. Barış insanı değil, fakat aslında kanlı savaş insanıdır. Beğenip takdir ettiği ve yücelttiği insan tip, kılıçla savaşan “Er” insanlardır. Bundan dolayıdır ki, “müşriklere ve kâfirlere kılıçla saldıran ve ganimetler ve esir alan, aldığı esirleri kılıçtan geçiren” bir peygamber olarak bildiği Muhammet’e tapar ve onu, sırf bu yüzden, diğer bütün peygamberlerin üstünde sayar. İslam dinini üstün nitelikte görmesinin nedenleri de budur.

Mevlana’ya göre islamdan gayri bir dine yönelik olanları “sapık” olarak kabul etmek gerekir, çünkü Kur’an böyle emretmiştir. Mevlana, bir bilgine ve bir düşünüre ya da kendisini insanlığa adanmış bir kimseye hiç yakışmayacak şekilde bazen siyasal öğeleri dinsel öğelerden daha önemli bulup, çıkarlarının itişine kapılmaktan geri kalmamıştır. Örneğin Moğol istilası olayları vesilesiyle yaptığı budur. Konya’da ve Anadolu’da kurulan Moğol yanlısı ya da Moğol düşmanı olan partilerden bazen birini ve bazen de diğerini desteklemesi ve bu işi kişisel çıkarı uğruna yapması bundandır. Ne ilginçtir ki, Türk asıllı olduğu halde, bazı hallerde sırf çıkarları uğruna kendisini Türk saymadıktan gayri Türkleri hakir görücü, küçültücü bir dil ile tanımlamayı marifet saymıştır.

Anlaşılan odur ki, bizim hoşgörü şampiyonu da insanlık aşığı sandığımız **Mevlana**, ne öyle gerçekten hoşgörülü bir insandır ve ne de insanlığa karşı gerçekten sevgi duymaktadır. Hoşgörü sahibi bir insan olmuş olsaydı, insanları “Müslümanlık” kıstasına göre ele almaz, din ve inanç farkına göre değerlendirmezdi; örneğin kalkıp da kafirlerin sapık olduklarını ima etmez, ya da kafirlere karşı savaşı (cihad-ı) öngören şeriat emirlerini kutsal bilmezdi. Bilakis her türlü tehlikeyi göze alıp bu tür hükümlere karşı şahlanır ve hiç değilse bunların “Yüce bir Tanrı” anlayışıyla bağdaşamayacağını söylerdi.

Mevlana’nın bilmediğimiz yönlerinden biri de insan varlığına karşı gerçek anlamda ne saygı ne de güven beslemiş olmasıdır. İnsan beyninin sınırsız bir gelişmeye müsait olduğundan ve kişinin kul olarak değil fakat aksine ancak özgürlüğe ve sorumluluk duygusuna sahip olarak uygarlaşabileceğinden habersizdir. Gerçekten de Mevlana’ya göre insan kötü, zalim ve çok bilgisiz bir yaratıktır, çünkü Kur’anda böyle yazılır. (örneğin bkz. 33 Ahzab 72).

Yine şeriata körü körüne bağlılık nedeniyle Mevlana, Tanrının insanlar arasında eşitsizlikler yarattığına inanmıştır: sadece dinsel açıdan değil ve fakat diğer bakımlardan ve özellikle ırk ve cins açısından da. Örneğin köleliğin Tanrıdan gelme doğal bir kuruluş olduğunu, siyahilerin (zencilerin) aşağılık bir ırk sayıldığını ve kadınların doğuştan kötü ve hilekar olduklarını kabul eder: hep “Tanrı ve peygamber böyle söyledi” diyerek.

Kadınların hak ve özgürlükleri konusuna gelince, bu alanda da Mevlana, kendisini şeriat doğrultusunda tutar ve Muhammet’in sözlerini ve Kurana yerleştirdiği hükümleri rehber edinir ve bu nedenle pek olumsuz ve pek şaşırtıcı önyargılara gömülür. Kadın sınıfını gerçekten aşağılatıcı nitelikte olan şeriat hükümlerini akıl süzgecinden geçirmeden sergilemeyi marifet bilir. Bundan dolayıdır ki şeriatın kadınları kötü, hilekar, düzenbaz, yalancı vs. olarak tanımlayan hükümlerini benimser.

Yunus Emre (1280- 1330), “Türk Ortaçağının Zirvesi” olarak tanımlamakla beraber şeriatın dar çerçevesinden dışarı çıkamamıştır.

Aydınlarımızın insanlık örneği olarak hayranlık duydukları ve aydın kişi diye tanımladıkları simalardan biri de Yunus Emre’dir. Onu “Türk ortaçağının zirvesi” olarak gösterenler vardır; sevgiyi ve insanlığı yücelten, insanları birliğe, dirliğe, barışa çağıran bir insansever olduğunu söyleyenler vardır; onu batının Villon, Shakespeare, Cervantes gibi şair ve yazılarıyla kıyaslayanlar ve onun Divan’ını, Dante’nin Divina Commedia’sına benzetenler vardır; onun şiirlerinde ruhun

büyükliğini, vücudun faniliğini, aklımızla hassasiyetimizin mücadelesini, kalb ile kafa faciasını ve insanîyetin bütün sefaletini, ulviyetini ve ıstırap ve tesellisini bulanlar vardır.

“...Cennet cennet dedikleri

Birkaç melek birkaç huri

İsteyene ver onları

Bana seni gerek seni...”

Şeklindeki mısralarını duygulanmadan okumak ne mümkün? Ne var ki, bütün bu güzel yönlerine rağmen onu tüm insanlığa sevgi ile bakan gerçek aydınlar kategorisine sokmak güçtür; çünkü o kendisini, şeriatın dar ve bağınaz penceresinden dışarıya atamamıştır, akılcılığa yanaşamamıştır, hatta gerçek anlamda insanlık sevgisi denizine salamamıştır. Onun indinde şeriat denen şey, insanları gerçeğe götüren tek yoldur; bunun dışında bir başka yol, bir akıl yolu yoktur. Nitekim hakikatın kafiri başlıklı bir şiirinde bu inancını şöyle ifade eder:

“Şeriat bir gemidir, hakikat deryasıdır

Ol geminin tahtası ne denli muhkem ise

Deniz mevci katı olucak uşanasıdır”

Şeriatın, İslam’dan başka bir dine yönelenleri kafir ve sapık olarak kabul eden ve kafirlere karşı savaşı (cihadı) emreden, müşriklerin öldürülmelerini öngören, köleliği doğal bilen, kadınları küçülten ya da bunlara benzer nice olumsuz hükümleri göz önünde tutulacak olursa Yunus Emre’nin “şeriat bir hakikat deryasıdır” şeklinde konuşmasını umut kırıcı bulmamak mümkün değildir.

Yunus Emre’nin benimsediği insan tipi, kendi özgür iradesiyle iş gören, kendine güven ve saygı besleyen ve kendi yaşamını akıl rehberliğiyle düzenleyen bir varlık değildir. Ancak ve ancak Tanrıya peygamberine yalvarıp yakarmakla görevli bir miskindir ve ancak böyle kaldığı taktirde maddi ve manevi mükafatlara erişebilecektir.

Yunus Emre’ye göre, şeriata yönelmek sayesinde cennetlere girecek olanlar, biraz önce belirttiğimiz gibi, sadece Müslümanlardır; çünkü Kuranda: “Kesin olarak Tanrı katında (gerçek) din, yalnızca İslamdır” (Bkz. Ali İmran 19) diye yazılmıştır. Müslüman olmayanların işi küfürdür, çünkü yine Kuranda: “İslam’dan gayrı bir dine yönelenler sapıktırlar” diye yazılıdır.

Spinoza, insanların doğaüstü güçlerin yardımı ile değil ve fakat akıl rehberliğiyle daha kutsal bir Tanrı anlayışına ulaşacaklarını savunmuştur. İnanıldığı odur ki: “Kişi, kendi akıl ve zekasıyla kendi dünyasını ve kendi Tanrısını tanımaya muktedirdir. Akıl denen şey insanın en büyük rehberidir: her gerçeğe akıl yolu ile gidilebilir. Tanrı hakkında en güvenilir fikre ve gerçek anlamda imana sahip olmak, ancak akılcı usullerle mümkündür.”

Pek kısa bir özet olmak üzere belirttiğimiz bu iddialar, şeriatçı aydınların bilinçli ya da bilinçsiz olarak savundukları ve halk yığınlarına sokuşturdukları şeyler olmuştur. Bunu yapanlar arasında akılcılığa gerçekten düşman olanlar yanında (örneğin Gazali gibi), akılcılığın değerini ve nimetlerini takdir edenler de vardır.

“Akıl insanları iyiye değil kötüye sürükler ve kişi aklını kullandığı taktirde daima yanılır; akıl denen şey kişiye, gerçekleri kendi arasın diye verilmemiştir, sadece Tanrı ve peygamber emirlerini bellesin ve uygulasin diye verilmiştir; bunun dışında aklın yapacağı bir şey yoktur. İnsanlar doğru yolu kendilerinden bulamazlar; bundan dolayıdır ki Tanrı onlara şeriat dinini vermiştir; bu din insanların yaşam kurallarının tümünü kapsayan bir kuruluştur. Bu kuralları da vahy yolu ile peygamberlerine bildirmiştir. Bunun dışında kural ya da gerçek aramak ya da kuralları tartışmak ya da değiştirmeye çalışmak Tanrıya karşı suçtur. Akıl yolu ile elde edilen bilgiler vahiy yolu ile elde edilenler yanında hiç mesabesindedir ve değersizdir. Bu kurallar belli bir zaman ve belli bir toplum için değil ebediyeler boyunca tüm toplumlarca uygulasin diye yollanmıştır. Fakat bu

din emirlerini halk kendi başına öğrenmeye ya da anlamaya kalkışmamalıdır. Çünkü bunu yapacak kudret ve yetenekte değildir. Tanrı bazı insanlara fazla akıl ve anlayış vermiştir, bazılarına da az. Tanrı'nın özel surette akıllı olmak üzere yarattığı kimseler, din hükümlerini diğerlerine öğretirler. Örneğin Kuran'daki bazı hükümler karışık ve anlaşılmaz niteliktedir. Bunun böyle olmasını bizzat Tanrı istemiştir. Bunları ancak Tanrının ilimle donatmış olduğu kimseler bilebilir ve halka belletir.”

İnsanlık tarihinin ortaya vurduğu gerçeklerden biri de şudur ki, halkı cehalet içinde tutmak isteyenler, yani iktidar sahipleri, din adamları ve onlara destek olan okumuşlar sınıfı, böylesine hayvan kertesinde bulundukları halkın, cehalet nedeniyle kendileri için tehlike olabileceğini hesap ederek, bunu önlemenin usullerini düşünmüşlerdir. Çünkü her ne kadar cehalet denen şey, halk yığınlarını uysal yapar ve sömürüye boyun eğer durumda kılsa da, aynı zamanda her an saldırıya hazır bir hayvan niteliğine sokar. Bunun böyle olduğunu bildikleri içindir ki, halkı çeşitli yollarla oyalama usullerini aramışlardır. Bu usullerin başında halkı ibadetle meşgul etmek kurnazlığı yer alır; bundan başka halkı yarı aç ve yoksul halde tutma siyaseti vardır: ya da spor gösterileri tertipleyerek bu diğer usulleri pekiştirmek mümkündür.

Kuran, dünya yaşamlarının değersiz olduğunu, bu yaşamların sadece bir oyun olduğunu ve ahiretin daha hayırlı bulunduğunu belirten ve esasen rızkın Tanrıdan geldiğini ve kişinin çalışmasına göre değil fakat Tanrının keyfine, dilediğine ve takdirine bağlı olduğunu öngören hükümlerle doludur.

Şeriat ülkeleri halklarının miskinliğinin, ataletinin, pejmürdeliğinin ve cahilliğinin nedenlerini bu hükümlerde aramak gerekir. Böylesine cahil ve fikren miskin hale getiren şeriat halklarının, bir yandan şiddet ve yıldırma usulleriyle sindirilmesi ve diğer yandan da ibadet ve cihad (din adına savaşlar) yolu ile meşgul edilmesi gerekli görülmüştür. Fakat şunu bilhassa belirtmek yerinde olacaktır ki, halkın boş vakte sahip olup düşünme olasılığına ulaşmaması için şeriat sisteminin bulunduğu en etkili usul, ibadettir; yani kişileri dua ederek, namaz kılarak günlerini geçirmeye sürüklemektir. Kuran'a göre insanoğlu için zaman denilen şeyi değerlendirmenin en güzel, en yararlı, en verimli ve bereketli yolu namaz kılmak, dua etmek, Kuran'ı ezberlemektir. Hac farizesini yerine getirmek bunun bir diğer şeklidir. Faziletli olmanın ve cennetlere ulaşmanın en birinci yolu bunlardır.

Namık Kemal için özgürlük, şeriat doğrultusunda düşünmektir. Namık Kemal için en üstün ve asla sınırlanamayacak olan şey, halk iradesi ve bu iradenin ürünü demek olan insan yapısı kanunlar değil, fakat gökten indiği kabul edilen Tanrı ve peygamber sözleridir, daha doğrusu Kur'an emirleridir; velev ki bu sözler ve bu emirler akıl verilerine aykırı olsun, ya da kişiyi özgürlüklerden yoksun kılsın. Tıpkı diğerleri gibi Namık Kemal de Kur'an hükümlerinin insan yapısı kanunlarla değiştirilemeyeceğine inanmıştır. Örneğin Kur'an'da doğal bir kuruluş olarak görünen köleliğin yada cihad emirlerinin halk iradesiyle ve insan yapısı kanunlarla yok edilebileceğini düşünmez.

Voltaire'i, Montesquieu'yu, Volney'i ve benzerlerini okumuştur ama akılcı düşüncenin bu temsilcileriyle, şeriat bataklığında kurtaramadığı kendi kafası arasında uçurumlar bulunduğunu fark edememiştir.

Hem de öylesine ki, Voltaire'in ahlak konusunda: **“Eğer Tanrı olmamış olsaydı onu yaratmak gerekirdi”** şeklindeki sözlerinde yatan inceliği, ya da akli Tanrı kertesinde tutan düşüncesindeki derinliği sezmediği halde (çünkü fikren bu yeterlikte değildi), kendisini Voltaire'den de üstün görür ve “Voltaire de benim gibi düşünüyor, din olmadan ahlak olmaz (diyor)” diye safça övünürdü. Bilemezdi ki, 17. ve 18. yüzyıl Akıl Çağı düşünürleri, başta Voltaire olmak üzere, Tanrı'yı din adamlarının çıkardıkları tahttan indirip yerine Akıl denen şeyi yerleştirmişler ve ahlakıyatı din alanının dışında, sadece akıl verileri üzerine bina etmişlerdir.

Bütün bunlar bir yana fakat özgürlük aşığı diye bildiğimiz Namık Kemal'in, özgürlük düşmanı diye bilinen Abdülhamid gibi müstebit padişaha karşı gösterdiği görülmemiş bir hayranlığı vardır ki, gerçekten utanç yaratıcıdır. Batı ülkelerinden aldığı paralarla saraylar yaptıran, safahata dalan, borç ödemek için yeniden borç alan ve “Hürriyet” deyimini sözlüklerden çıkaracak kadar özgürlüğe düşman kesilen bir padişah için, Namık Kemal: “Bugüne kadar millet için yapılması

gerekli hiçbir şeyi yapmaktan kaçınmamıştır” diye konuşabilmiştir. Ne hazindir ki, bu karakterde ve bu kafa yapısındaki insanları başımıza “Aydın” diye taç etmişizdir.

Fransa’da söylendiğine göre, 1626 yılında Comte de Chalais’nin idamı sırasında cellat 29 kez baltasını mahkumun ensesine indirmiş, fakat koparamamış ve ancak otuzuncu darbeye başarılı olabilmıştır; her balta darbesini halk alkışlarla ve coşkun haykırışlarla karşılamıştır. Öylesine ki, yıllar boyu bu zevkli manzarayı unutamamıştır. Ve işte bundan dolayıdır ki, idam cezalarının balta ile infazı yerine, 1792 yılında giyotin usulü ile infaz şekli yerleştiğinde halk bu yeni usulü yeteri kadar gaddar ve hunhar ve dolayısıyla zevk verici bulmamış ve bu nedenle o eski infaz usullerinin özlemine duyar olmuştur. Ve işte işkenceye sokulan ve kafaları kesilen kişilerin can çekişmesini zevkle seyredabilen aynı halk, aydınların elinde eğitime eğitime bir gün gelecek, değil insanların ve fakat hayvanların öldürülmesini dahi seyredemeyecek kadar ince ruhlu, hassas ve insancıl olacaktır.

Batı Toplumunda Kilise, sadece kuru bir ibadet yeri ya da din adamının vaaz ve hutbe yolu ile görüşlerini tek taraflı olarak din salıklarına aşıladığı bir kürsü değil, fakat aynı zamanda dünyevi ve uhrevi konularda halkın eğitimine yardımcı olan bir kuruluş olmuştur.

Oysaki **şeriat ülkelerinde** buna benzer bir şey görülmez, çünkü şeriat dini, insanı insan haline getiren ne varsa her şeyi yasaklamıştır: resim ve heykeltçilik yasaktır, musiki yasaktır, tiyatro yasaktır, halktan kişiler için felsefi konularda, din ve dünya sorunları alanında konuşmak ve tartışmak yasaktır. Cami denen yer tüm bu faaliyetlerden uzaktır: orası müminlerin namaz kılıp dua etmeleri ve imamın söylediklerini (hiç tartışmadan, hiç soru sormadan) koyun sürüsü gibi dinlemelerini mümkün kılan bir yer olmuştur.

Ve işte bugün Atatürk’ü deccal ve Türk’e toprak kaybettiren kişi şeklinde tanımlayıp küçülten ve fakat buna karşılık Abdülhamid gibi soysuz ve gaddar bir padişahı toprak kazandıran ulu han şeklinde yüceltenler de, aynı kara zihniyetin günümüzdeki temsilcileridir. Genç ve körpe kuşaklara Abdülhamid’i koca bir dağ ve Kanuni’yi bu dağ üzerinde bir çöp olarak tanıtırılar. Oysa ki toprak kaybettirmemiştir yalanlarıyla tanıttıkları o hain padişah, Bosna- Hersek, Yeni Pazar, Karadağ, Romanya, Bulgaristan, Ardahan, Batum ve Kıbrıs gibi toprakların kaybına sebep olduktan gayrı, bir de asıl kötülüğü, cehaleti, iki yüzlülüğü ve halk düşmanlığı ile ün yapmış kişidir. Özgürlüklere öylesine düşmandır ki, lügat kitaplarından özgürlük sözcüklerini çıkarmıştır.

Yine bu çevreler, tıpkı şeriatçı Mehmet Akif’i yurtsever diye göklere çıkarıp adına okullar açtırırken, buna karşılık Tevfik Fikret gibi bir özgürlük aşığını zonguç diye batırdıklarımışlardır. Oysaki Mehmet Akif yurtseverliği ile değil, fakat şeriat severliğiyle ve şeriat için Türk’ü feda edebilirliğiyle ün yapmıştır; buna karşılık Tevfik Fikret, kendi toplumunu insanlık ve uygarlık yoluna sokmaya çalışmıştır.

Bir yabancı yazar, 1916 yılında yayımladığı bir kitabında, Osmanlı padişahlarının gaddarlıklarını, hunharlıklarını ve hele kardeş öldürme alışkanlıklarını ve halka karşı insafsız davranışlarını incelerken, kendi kendisine şu soruyu sorar: “nasıl olur da Müslüman toplumlar, bütün bu cinayetler serisinin insanları olan padişahları (ve yönetenleri), kendilerine dünyevi ve uhrevi lider şeklinde görebilirler?” Bu sorunun cevabını da şöyle verir: “bu, ancak din anlayışını (müspet) ahlak anlayışından ayırma geleneğine yönelmiş olmanın sonucudur!”.

Doğrudur; çünkü insanlık tarihi şunu göstermektedir ki, dinsel ahlak anlayışı yerine müspet akıl ürünü ahlak anlayışını seçmedikçe, her türlü cinayeti, her türlü kötülüğü, her türlü insanlık dışı davranışı kolaylıkla makbul ve meşru görme olasılığı vardır.

Türkiye gibi laik bir ülkenin laik eğitim kuruluşlarında ve devlet okullarında insanlarla, bugün hâlâ ortaçağ değerleri ve verileri belletilmektedir. Ortaokul ve liselerde okutulan ahlak derslerinde gerçek, iyi ve güzel olarak ne varsa her şeyin şeriat verilerinde yattığı, şeriat ile kıtalara egemen olunacağı, evlenmenin din gereği olduğu, fazilet eylemlerinin mükâfatı ve suçun cezası olan her şeyin Tanrı emri olarak şeriatla bulunduğu, çok sayıda kadınla evlenmenin Türklerin eskiden beri sahip oldukları ve İslam’a girdikten sonra da sürdürdükleri bir gelenek olduğu, şeriat dini gereğince kadınların yargıçlık, imamlık vs. yapamayacakları ve daha buna benzer nice çağdışı hususlar vardır. Camilerde halka belletilen şeyler ise akıl ve insafa sığmayan ve gerçek din ve Tanrı

anlayışıyla bağdaşmayan şeylerdir. Bütün bunlar, aydın geçinen çevrelerin onayı ile, ya da yüzde doksani itibariyle yüksek diplomalı yöneticilerin geçirdikleri kanunlarla oluşan şeylerdir.

Her ne kadar “Dinde zorlama olmaz” şeklindeki sloganlardan söz edilse de bu bir aldatmadan ibarettir. “Müşrikleri nerede bulursanız öldürün” diyen ya da İslamdan gayrı bir din kabul etmeyip başka bir dine yönelik olanları sapık ve cehennemlik bilen, bununla da yetinmeyip kâfirlere karşı savaşları (cihad’ı) öngören bir düzenin, zorlamaya yer vermediğini söylemek çılgınlık olur. Gerçek odur ki, şariat düzeni olarak iş görmüş ve günümüze değin bu niteliğini sürdürmüştür.

Şu bir gerçektir ki, İslamı yerleştirmek göreviyle gönderildiğini söylerken Muhammet, kendi otoritesine, kişiliğine ve koymak istediği hükümlere karşı her türlü direnişi ve eleştiriye, en şiddetli usullerle ve korku ve dehşet havası yaratmak suretiyle önlemiştir. Özellikle Mekke’den Medine’ye hicret edip de, çete savaşları sayesinde güçlenmeye ve taraftarlarının sayısını artırmaya başlayınca bu işi çok daha etkili bir şekilde yapar olmuştur. En hoşlanmadığı şey, tenkit edilmektir; hele şairler tarafından hicvedilmekten çok çekinirdi. Şairlerin alaylı ve yerici sözlerinin kendi otoritesine karşı en büyük bir darbe ve tehlike olduğunu bildiği içindir ki, onlara karşı amansız bir siyaset izlemiş ve kendisini iğneleyici şekilde yazan ya da konuşan kimseleri ölüme göndermekle asla tereddüt etmemiştir. Şair düşmanlığı İslamın adeta bir umdesi haline getirmek üzere Kur’ana ayetler koymuş ve bunları hadis hükümleriyle süslemiştir.